

KUNSKAPSKÄLLAN OCH FRAMTIDENS KULTUR

Bengt Olof Myrgård
Redaktör
År 2000

Professor Ulla Ehrensvärd har gått igenom Kunskapskällans kartsamling. Hon berättar om detta på sidan 14 i denna skrift. Foto: Tor Wiklund.

Presentation

Detta häfte utgör nummer 4 i Kunskapskällans skriftserie. Innehållet är samtidigt en slutrapport till Stiftelsen Framtidens Kultur som har stått för stora delar av kostnaderna. Titeln "*Kunskapskällan och Framtidens Kultur*" är alltså dubbeltydig. Det rör sig på en gång om en rapport och ett framtidsperspektiv.

Vi får först en kort översikt av historien om hur Kunskapskällan utvecklats från ett blygsamt läroverksbibliotek till dagens öppna bibliotek för alla intresserade. "*Så började det*" heter denna *inledning* av Ingrid Andersson.

Därpå följer *två rapporter* från ledningsgruppen. Den första gjordes redan 1998. Där får vi mera i detalj följa hur gymnasiebiblioteket i Västervik utvecklats till ett öppet forskningscentrum för "små och stora vetgiga". Denna rapport till Framtidens Kultur heter "*Kunskapskällans historia och utveckling*". Nästa rapport, som gjordes 1999, fick heta "*Slutspurten. Avslutande rapport till Framtidens Kultur*". Den presenterar främst den utåtriktade verksamheten som i framtiden gör Kunskapskällan användbar för forskare av alla slag, erfarna och oerfarna.

Häftets tredje del har flera författare, som tar upp var sin *fördjupningsdel* i det mångskiftande biblioteket och arkivet. Den kända kartologen Ulla Ehrensvärd har gått igenom det tämligen unika kartmaterialet och berättar för oss om detta i artikeln "*Kartor i Kunskapskällan*". Vår medarbetare Tord Bemerfeldt visar under rubriken "*Svenska kartor*" hur Kunskapskällans kartor speglar svensk kartologisk utveckling. Under ämnet "*Herrgårdsarkiv i norra Tjust: Samlingsplats Forsby*" skriver kommunarkivarien Åke Andersson om hur just Forsby blivit en uppsamlingsplats för dokument om främst norra Tjusts historia. På samma sätt samlades på Forsby exempel på hur man musicerade på herrgårdarna. "*Så här musicerade man på herrgårdarna i Tjust*" har Rune Englebrectson kallat sin presentation.

Skriften avslutas med en *praktisk del* som helt enkelt vill visa vad som finns att läsa om Kunskapskällan och dess innehåll. Flera hjälpmedel, tryckta och digitaliserade har vuxit fram under projektperioden.

BENGT O. MYRGÅRD
Projektledare

Innehåll

- 1 Presentation
- 3 Innehållsförteckning
- 5 *Ingrid Andersson*: Så började det
- 7 Kunskapskällans historia och utveckling. Ledningsgruppens rapport till Framtidens Kultur
- 12 Slutspurten. Avslutande rapport till Framtidens Kultur
- 14 *Ulla Ehrensvärd*: Kartor i Kunskapskällan
- 22 *Tord Bemerfeldt*: Svenska kartor i Kunskapskällan
- 25 *Åke Andersson*: Herrgårdsarkiv i norra Tjust: Samlingsplats Forsby
- 28 *Rune Engelbrektson*: Så här musicerade man på herrgårdarna i Tjust
- 30 *Bengt O. Myrgård*: Hjälpmedelsförteckning till läsarens fortsatta tjänst
- 33 Bilaga. Text till "Ett minibildspel om Kunskapskällan i Västervik"

Så började det

INGRID ANDERSSON

Namnen på Kunskapskällans båda avdelningar ger en antydning om hur denna kulturskatt kom till Västervik och blev grund till Kunskapskällans Forskningsbibliotek.

Havtonssamlingarna

Eric Havton (1779–1848), som var rådman i Västervik mot slutet av sin levnad, är den förste store donatorn av böcker till Västerviks Gymnasium. Han hade inspirerats av bl.a. familjen Key på Windö, att börja samla böcker och han inspirerade i sin tur andra att samla och donera. Men han nöjde sig inte med att samla böcker, han författade också. Eric Havton var mycket intresserad av bygdehistoria och hur människor levde förr. En av hans böcker bär titeln *"Seder och bruk i Tjust"*. Havton påbörjade också ett uppslagsverk med titeln *"Svenskt Nyordiskt Lexikon"*, men hann inte fullborda det innan han avled. Redan under sin levnad skänkte Havton ett stort antal böcker till dåvarande "Westerviks Lärowerk" och på 1860-talet överlämnade hans hustru en unik handskriftssamling, omfattande 85 titlar, som hennes make lämnat efter sig. Till Havton-

delen hör också andra donationer med intressant innehåll. Som exempel kan nämnas Olof Rudbecks *"Atlantica"* från 1675 och Carl von Linnés *"Flora Lapponica"* från 1737. Även Tjustdelen av Smålandsfloran, som tillkommit senare, ingår i handskriftssamlingen.

Forsbyavdelningen

Böckerna i denna samling kommer från en treklang av herresäten som, genom släktskap, hör samman med varandra. Dessa tre herresäten heter Fogelvik, Hornsberg och Forsby och de ligger i norra Tjust alldeles intill gränsen mot Östergötland (se karta s. 6). Grunden till samlingen från Forsby lades av Arvid Horn som ägde Fogelvik under åren 1720–40, men den verkliga upphovsmannen till denna förnämliga boksamling var hans son, Adam. På grund av ekonomiska svårigheter såldes en del av samlingen, men för att förhindra att boksamlingen skingrades helt hade Fogelviksbiblioteket redan skrivits över på Adam Horns son Gustaf. När Gustaf Horn dog utslocknade ätten och godset Fogelvik övertogs av slakten Posse.

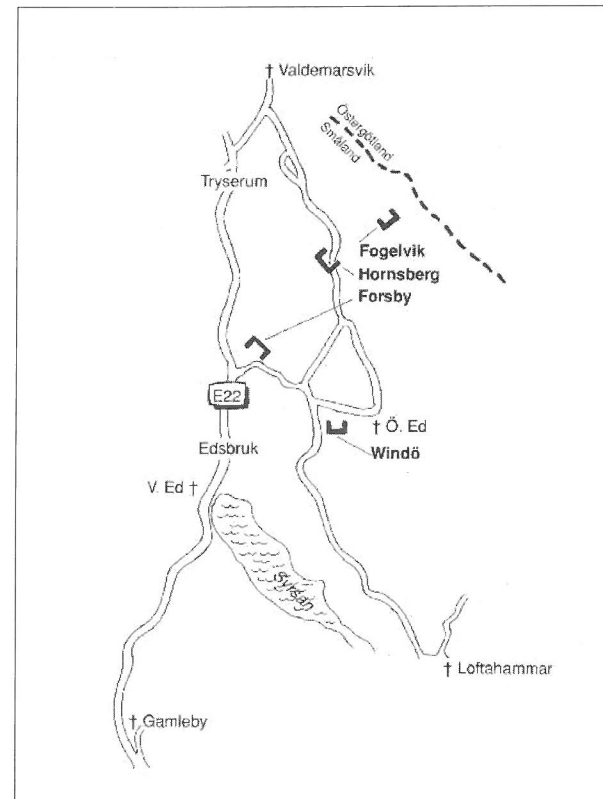
Grevarna Posse var också ivriga samlare

av böcker och har i hög grad bidragit till det förnämliga bibliotek som Forsbysamlingarna idag utgör. Greve Claës Fredrik Posses änka, Wilhelmina (f. Lybecker) sålde vid makens död Fogelvik och tog med sig boksamlingen till änkesätet Hornsberg. Boksamlingen flyttades sedan, genom arv, vidare till Forsby. Karin Bergenstråhle på Forsby var den sista arvingen i sin gren av släkten. Hon testamenterade Forsby till inspektor Sven Olsson och hans hustru Ruth som tack för all hjälp hon fått av dem. Nuvarande ägarna till Forsby, Ruth Olsson och hennes barn med

familjer, överlät år 1995 boksamlingen till Kunskapskällan för att föras samman med Havtonssamlingen.

Såväl Havtonssamlingen som Forsbydelen har uppordnats av familjen Myrgård. Arbetet har möjliggjorts genom anslag bl.a. från Stiftelsen Framtidens Kultur och med hjälp av många medarbetare.

Komplementet "Forsbys gårdsarkiv" ägs alltjämt av nuvarande Forsbysläkten men finns f.n. deponerat i Västerviks Kommunarkiv.

Karta över Norra Tjust där de tre herresätena Fogelvik, Hornsberg och Forsby ligger.

Kunskapskällans historia och utveckling

Ledningsgruppens rapport till Framtidens Kultur

Kunskapskällan är Västerviks Gymnasiums forskningsbibliotek, som för vidare en tradition vid Västerviks "lärdomsskola" som går tillbaka till rådmann Eric Havton. Genom en donation av böcker och handlingar gav han förutsättningar för ett forskningsbibliotek som komplement till ett traditionellt elevbibliotek. Detta skedde vid 1800-talets mitt.

Skolstyrelsen i Västervik och Högskolan i Kalmar beslutade var för sig att föra denna tradition vidare genom att grunda ett samverkansinstitut i Västervik. Det fick namnet ITF (Institutet för Tematisk Fortbildning) och kom att förläggas till Futurum som en symbol för samverkan mellan högskola, gymnasium och samhälle. Västerviks Kommun "köpte" halva Bengt O. Myrgårds högskolelektorat vid Högskolan i Kalmar och utsåg denne att leda verksamheten vid ITF. Beslut om detta fattades den 13 augusti 1986 i Västervik och den 11 november samma år vid Högskolan i Kalmar.

ITF verkade under några år främst genom en rad fristående högskolekurser inom kulturens, etikens och vårdens områden, alla med pedagogisk-didaktisk inriktning. Fram till Myrgårds ålderspensionering gavs ett

20-tal poänggivande kurser främst som komplement till Futurums mer tekniskt orienterade inriktning. Temaforskning och tematisk fortbildning var ledstjärnor, samtidigt som Myrgård fick gymnasieskolans uppdrag att utarbeta nya ämnen med tematisk inriktning, främst kulturkunskap och arbetslivsorientering samt humanism för tekniker och naturvetare. Inom institutet utarbetades några böcker som fick stor betydelse för lärarutbildningen och temaforskningen i stora delar av landet. Nämnas kan "*Att vårda hela människan*" på SÖ:s förlag och "*Etikboken*" med övningsboken "*Öva etik*", utgivna på Libers förlag. Nytryckningar och nya upplagor av dessa böcker gjorde ITF och Västerviks Gymnasium till ledande institutioner inom dessa områden, särskilt inom lärarutbildning och fortbildning.

En samverkan med Linköpings Universitet förstärktes genom Myrgårds förordnande där inom temaforskningen i ämnet socialetik med idéhistoria, en forskartjänst som mer vardagligt kom att kallas "kultur-didaktik". Kursplaner och verksamhetsformer under denna s.k. "ITF-tid" finns dokumenterade i Kunskapskällan. Det gamla biblioteket

(Havtondelen av Västerviks Gymnasiebibliotek) fick under denna tid mer och mer karaktär av forskningsbibliotek, och behov av katalogisering, uppordnande och datorisering framstod som allt tydligare. Frågan blev: Var skulle vi hämta resurser till något sådant?

Åren 1992–1995

Åren efter Myrgårds ålderspensionering från högskolan, fortsatte arbetet inom ITF som ett treårsprojekt för att utveckla "den Havtonska samlingen" vid Västerviks Gymnasium till ett välordnat forskningsbibliotek, som skulle vara inriktat mot såväl gymnasieskola som högskola och en forskande allmänhet. Myrgård utsågs att leda detta projekt och som pensionär kunde han göra detta på mer ideell basis. Han fick till sin hjälp en deltidskanslist, Julia Söderlind. I övrigt fick man lita till ideell arbetskraft, främst makarna Myrgård, men också till s.k. ALU-arbetare som krävde mycket handledning, men som också tillförde utmärkt arbetskraft. Bland de många ALU-arbetarna bör särskilt nämnas Hans Carlsson som varit Kunskapskällans alltiallo från början till dags dato. Tord Bemerfeldt som arbetat med bild och kartor och Ingrid Andersson som varit Kunskapskällans informatör bör också nämnas.

Om Kunskapskällans framväxt och bestånd kan man läsa bl.a. i den särskilda skriftserie som grundades under namnet Kunskapskällans skriftserie. Utgivandet underlättades av att texterna samtidigt publicerades i allmänna och lokala kulturskrifter som t.ex. "Tjustbygdens Kulturhistoriska Förenings årsbok". Skriftseriens första nummer kom ut 1994 och heter "Västerviks Gymnasiebibliotek – en dold källa för studier och forsk-

ning". Del två utkom året efter under namnet "På skattjakt i Kunskapskällan".

En ny donation

Våren 1993 fick Västerviks Gymnasiebibliotek en ny värdefull donation: Forsby herrgårdsbibliotek. Efter omsorgsfull prövning av BUN (Barn- och ungdomsnämnden), Västerviks Gymnasium och ITF mottogs denna donation. En särskild "Överenskommelse" upprättades och Kunskapskällans ledningsgrupp tog ansvar för arbetet och organisationen i stort. Viktiga dokument i denna fas av utvecklingen är "Överenskommelse" från den 28 februari 1995, som förvaras i gymnasiet ledningsarkiv samt den organisationsöversikt som samtidigt upprättades. En femårsplan för arbetet gjordes, där stommen utgöres av ett tänkt projekt i tre etapper som fick det gemensamma namnet Forsby bibliotek och arkiv, där Myrgård utsågs till projektledare. Gymnasiets dåvarande rektor Eire Pettersson deltog sakkunnigt och ivrigt i projektplanerna, som också stöddes av Kalmar läns Landstings Kultursektion och inte minst av länsbibliotikarie Brigitte Kühne, som tidigare också arbetade för projektets förverkligande. Projektet förutsatte ett tillskott av statliga medel och Stiftelsen Framtidens Kultur kontaktades. Gymnasiets bibliotekarie Eva Zryd stod hela tiden stödjande bakom projektet.

Ett viktigt datum: 29 mars 1995

Då upprättades och godkändes en utförlig beskrivning av ett projekt i tre etapper kallat just Forsby bibliotek och arkiv. Västerviks Gymnasium, BUN och Kulturnämnden

skulle vara huvudmän, Bengt Myrgård projektledare och sökare med Brigitte Kühne som inspektor och medsökande. Förvaltningen skulle ske genom särskilda kon-ton vid Västerviks Gymnasium. Inom denna ram startade Forsbyprojektet som antogs av Framtidens Kultur, som sedan dess varit projektets främsta stöttepelare ur ekonomisk synpunkt. Projektets bidragsansökningar och delrapporter finns utförligt dokumenterade i Kunskapskällans dataarkiv och särskilda arkivpärmar, men också i gymnasiet eget ledningsarkiv.

Några viktiga data för tre-etapp-projektet Forsby bibliotek och arkiv

En förutsättning för detta stora delprojekt har varit att BUN lovat att utvidga Kunskapskällans lokaler genom att svara för hyran av Midgård 7-8, en lokal som ligger i nära anslutning till gymnasiet. Under projekt-tiden (som avser tiden fram till den 31 december 1999), skulle projektledaren alltjämt svara för uppföljningen av Havtondelen av Kunskapskällan som ansvarig projektledare på likartade sätt som tidigare tillsammans med ledningsgruppen och i samarbete med en arbetsgrupp för Kunskapskällan där också gymnasiet elevantbibliotekarie ingår.

Projektutveckling

Den 20 mars 1995 inlämnades en översiktlig anslagsansökan till Stiftelsen Framtidens Kultur med ett beräknat bidrag på 1.282,5 tkr att användas i tre etapper och inom tre olika områden: Forsbybiblioteket, arkivgenomgång och utåtriktad presentation. Framti-

dens Kultur prövar och beviljar sina anslag etappvis. Första etappen redovisades och godkändes helt efter projektbeskrivningen i tryckt årsredovisning från Framtidens Kultur 1996. 200 tkr beviljades och redovisningen, som bestyrktes av Västerviks Kommuns revisorer, godkändes. Som kontoansvarig mottagare angavs "Bengt O. Myrgård, Kunskapskällan, Västerviks Gymnasium".

Den 20 maj 1998 slutredovisades och godkändes också etapp två av Stiftelsen Framtidens Kultur liksom tidigare av Västerviks Kommuns revisorer. Parallellt därmed skedde i laga tid en ansökan om bidrag till en tredje avslutande projektperiod som inleddes redan våren 1998. Ansökan avsåg 450 tkr från Framtidens Kultur och byggde på en budget för etappen balanserade på 974 tkr.

Arbete pågår

Den nu avslutade projektetappen är som nämnts främst utåtriktad. Arbetet med en cd-romskiva är mycket omfattande såväl vad gäller texter till olika bildspel som fotografiskt. En särskild arbetsgrupp med multimediaexperter (högskoleläraren Jan Ström, dataexperten Jan Brandel, bibliotekarien med multimediameriter Petra Carlsson, projektledaren m.fl.) producerar tillsammans denna skiva. Utåt ordnas en ny serie kultur dagar under temat "Personer och toner i Tjust". Samarbete med en nybildad kör "Ton i Ton", med "Teaterskeppet" och musikjournalisten Rune Engelbrektson har in- neburit stor offentlig uppmärksamhet i radio, TV och press på riksplan och lokalt. Samarbete med projektet "Kultur i hela Tjust" har etablerats. Till den utåtriktade verksamheten hör raden av studiebesök, cirka 400, som projektet och Kunskapskällan

som bibliotek fått ta emot. Projektledaren har varit flitig föreläsare efter kallelse till en rad föreningar. Fortbildningsverksamheten för lärare har omfattat såväl gymnasie- som grundskolelärare.

Biblioteksdelen har nu börjat att fungera som verkligt forskningsbibliotek, sedan datorisering och katalogisering av såväl Havton- som Forsbydelarna är avslutade. På Forsbysidan återstår dock ytterligare expertgenomgång av kartor och bilder samt registrering av musikalier. Medel ansöks särskilt för dessa återstående insatser. Den kända kartologen professor Ulla Ehrensvärd har knutits till projektarbetet.

Projektledaren har tidigare och alltfört utnyttjats som handledare för forskningsuppgifter på olika nivåer, alltifrån enkla specialarbeten till magister- och doktorsnivå. Kunskapskällan har enligt avtal till sitt förfogande under projekttiden ett forskarrum som använts främst av gästande forskare men också sådana med lokal anknytning, t.ex. en magister i konstkunskap och en doktorand i vårdetik. Lägenheten har bekostats av Myrgårds projektledararvode liksom den tidigare varit övernattningsbostad för denne och andra frivilliga medhjälpare. Till den utåtriktade verksamheten hör etablerandet av en forskningsskola för unga studerande, liksom ett embryo till en stödförening kallad "Kunskapskällans Vänner". Dessa aktiviteter accelereras nu.

Till det som märks utåt hör Kunskapskällans skriftserie. Där har under andra etappen av Forsbyprojektet utkommit arbetet "*Böcker har sina öden och kvinnor sin styrka*". Anmälningar har varit mycket uppskattande. Denna tredje del handlar om Forsbyböckernas proveniens. Under den avslutande perioden av Forsbyprojektet tillkommer också ytterli-

gare två skrifter. "*Kunskapskällan och Framtidens Kultur*" får nummer fyra och blir samtidigt projektets slutrapport till den stödjande stiftelsen och övriga uppdragsgivare. En specialserie, där arbetet utges i samverkan mellan författaren och forskningsbiblioteket planeras som uppmuntran till seriös men opretentiös forskning. En liten bok om böcker av projektledaren kan bli ett första exempel och en stimulans att bilda en stödförening.

Genomgången av Forsby arkiv, som fått sin plats i kommunarkivet, kan ses som ett tack från projektet till donatorerna av Forsby bibliotek. Detta arbete har utförts under kommunarkivariens och projektledarens ledning av experter med färdigheter att läsa gammal text. Arbetets första fas har slutförts. Ulf Trysdal och Stina Kanth har mot arvode gjort merparten av arbetet som f.ö. berikat biblioteksdelen och stimulerat föredrags- och visningsverksamheten. En rad småutställningar har ordnats i samverkan mellan dessa enheter och flera planeras.

Det är angeläget för alla berörda att veta att endast det tryckta materialet är en gåva till Västerviks Gymnasium medan övrigt tillhör det deponerade gårdsarkivet. Till det tryckta och litograferade hör dock ett flertal bild- och kartverk som registreras i BTJ 2000 liksom övrigt tryckt material. Kunskapskällans ursprungliga forskningsbibliotek innehåller en förnämlig handskriftsavdelning som liksom bokliga rariteter förvaras i gymnasiets eget brandsäkra arkiv.

Många medarbetare

Under projekttiden har arbetstillfällena kunnat beredas en lång rad medarbetare. Projektledaren har handlett ett tiotal s.k. ALU-

arbetare och senare flera OTA-arbetare. Praktikhandledning av kulturarbetare för bl.a. informationsutbildning har skett med projektledarens hjälp. Ett exempel är Ingrid Andersson från Ädelfors Folkhögskola. En intressant effekt av att ett verkligt och välordnat forskningsbibliotek vuxit fram har varit att också nya donationer tillkommit. Efter samråd med gymnasieledningen och en arbetsgrupp av biologiskt kunniga lärare har gymnasiet mottagit donationen "*Tjust flora*" bestående av herbarier och kanske främst dokumentation, som hör samman med det stora pågående arbetet för att få till stånd en nyutgåva av "*Smålands flora*" och en separat "*Tjust flora*". Detta arbete har under projekttiden kunnat samordnas med Kunskapskällan, men måste långsiktigt få en egen organisation. Myrgård har tillsammans med den likaledes pensionerade lektorn Gunvald Bruce varit handledare för tre olika ALU-arbetare som tagit sig an renskrivning o.d. av denna kulturskatt. Förutom Gunvald Bruce arbetar för närvarande Gullvor Nilsson och Berit Kedfors som OTA-arbetare med denna del av Kunskapskällan.

Kunskapskällans Havton- och Forsbyavdelningar har nu tillsammans cirka 28.000 titlar som alla lätt återfinns på data (BTJ 2000 och Internet). Några områden är särskilt väl försedda med användbar litteratur för forskning. Det gäller t.ex. idéhistoria, topografi, teologi (särskilt stiftshistoria), men också "böcker om böcker". Detta har gjort det an-

geläget att ytterligare förbättra beståndet inom dessa områden. Som hjälpmedel har viss litteratur kunnat köpas genom projektmedel. Därtill kommer en planerad bokgåva från projektledaren med familj omfattande cirka 5.000 böcker som lagts in i ett särskilt lätt tillgängligt dataregister och placerats i ett s.k. "Tjustrum". Denna donation kommer att ytterligare bekräftas i samband med projektets slutredovisning. Då måste ledningsgruppen också ta ställning till Kunskapskällans fortsatta placering och organisation. Projektledaren lämnar sin uppgift när Forsbyprojektets tredje etapp slutförs.

Framtidsplaner

Det är ett stort ansvar som Västerviks Gymnasium och den framväxande stödgruppen "Kunskapskällans Vänner" har att i samarbete med skol- och kulturförvaltningarna vårda ett av landets mest välförsedda forskningsbibliotek med placering i en gymnasieskola. En förhoppning är att det samarbete som inletts med förenings- och kommunarkiven och släktforskarföreningen skall fortsätta och fördjupas. En gemensam folder har tagits fram. En särskild utställning gjordes under november 1998. En presentation av Kunskapskällans forskningbibliotek på Skol- och Biblioteksmässan hör också till framtidsplanerna. Största önskemålet är nya bibliotekslokaler, där Havton- och Forsby-samlingarna kan sammanföras och ytterligare integreras med övriga samlingar.

Slutspurten

Avslutande rapport till Framtidens Kultur

Projektet "Forsby bibliotek och arkiv" inom Kunskapskällan i Västervik har genomförts i tre etapper. De två första har redovisats 1996 och 1998. Den senare återges i denna skrift (se s. 7 ff.).

Under alla tre etapperna har Stiftelsen Framtidens Kultur varit huvudsponsor. Denna avslutande rapport har därför fått namnet: "Kunskapskällan i Västervik och Framtidens Kultur". Projektet har varit omfattande och engagerat många experter och medarbetare. Här ges endast en kort översikt över arbetet i *tredje etappen*. Den har främst varit utåtriktad för att göra materialet lättillgängligt för framtiden.

1. En översiktlig *folder* har utarbetats och tryckts i tilltalande utförande. Foldern ger en orientering om bok- och arkivskattens innehåll, historia, placering, öppettider etc. Den inbjuder till användande av denna kulturskatt för stora och små forskaruppgifter.
2. En lättläst och rikt illustrerad *cd-romskiva* blir *tillsammans med foldern* ett hjälpmedel att uppnå målet. Den föreligger nu i form av ett digitalt minispel med kort text och många bilder (texten återges på s. 34).

3. Under denna etapp har arbetet med *digitalisering* av hela bokbeståndet slutförts på BTJ 2000. Detsamma gäller arkivet på ACCESS 97. Valda delar av arkivet finns nu också som mikrokort till forskares tjänst. Ett särskilt personregister till biblioteket och arkivet har lagts på DISGEN 7. Materialet är också tillgängligt på Internet. Sökvägen är: www.vastervik.se/kultur/kunskap1.htm
4. Forsbybiblioteket innehåller ett omfattande *kartmaterial*, som nu katalogiserats och digitaliserats. Professor Ulla Ehrensverd har tillsammans med Kunskapskällans personal genomfört detta arbete som presenteras i två artiklar i denna skriftserie (s. 14 och 22).
5. Samma sak gäller *musikalierna*. Där har musikkonsulent Rune Engelbrektson varit expert. Alla här nämnda specialrapporter kommer tillsammans med allmänna orienteringar om Forsbybiblioteket och arkivet att vara huvudinnehåll i skrift nr 4 i Kunskapskällans skriftserie. Skriftens tryckning bekostas med medel som instår av beviljat anslag. Namnet blir: "Kunskapskällan i Västervik och Framtidens Kultur".

6. *Arbetet* med Forsby bibliotek och arkiv har planenligt blivit *alltmer utåtriktat*. Studiebesöken har ständigt ökat och redovisas i särskild gästbok. Den 7 november 1998 ordnades arkivens dag med en nygjord folder "*Upptäck Tjusts dolda skatter*". Den 15 maj 1999 genomfördes en kulturdag med öppet hus och många besökare. En stödförening "*Kunskapskällans Vänner*" växer fram, för närvarande med ett hundratal intressenter. Inom föreningen bildas forskargrupper med olika inriktningar. En separat lägenhet har under alla etapper stått till forskares förfogande där de givits arbetsro och handledning liksom övernattningsmöjligheter.

Avslutning

I kulturlivet urskiljer man tydligt två delvis motsatta tendenser, en bevarandelinje, som vill skydda och förvara, och en utåtriktad som strävar mot insyn och delaktighet. Genom Stiftelsen Framtidens Kulturs anslag och medverkan har Kunskapskällan i Västervik kunnat driva båda dessa linjer i samverkan. Kunskapskällans motto är och förblir: "*Gammal kultur till nya generationer med modern teknik*".

Nyupptäckt kolteckning från Fogelvik. Okänd konstnär.

Kartor i Kunskapskällan

ULLA EHRENSVÄRD

Kartmaterialet i Kunskapskällan har präglats av två familjer: Posse och Bergensträhle.

Fogelvik köptes 1812 av kapten, greve Carl Henrik Posse (1778–1823), som tre år tidigare utnämnts till kammarherre vid hovet, medan hans franskfödda maka Adine de Bréant (d. 1827) blev statsfru hos drottningen. De båda dog barnlösa. 1823 ärvdes Fogelvik av brodern Claës Fredrik Posse (1785–1839), som då var chef för Sörmlands regemente och sedan avancerade till generalmajor. Han hade deltagit i 1813–14 års tyska krig. Han gifte sig sent, 1832, med friherrinnan Wilhelmina Lybecker, som tre år tidigare blivit änka efter generalmajoren, friherre Gustaf Bergensträhle. Även detta äktenskap blev barnlöst.

Det äldre kartmaterialet samlades troligtvis ihop av de båda bröderna Posse. Men antagligen hade en betydande grund lagts redan av deras fader, generalmajoren Fredrik (1722–1801). Denne var född i Stralsund och avancerade inom armén i Pommern till regementskvartermästare 1756 och överstelöjtnant vid drottningens livregemente, tills han 1772 först transporterades till Skaraborgs regemente, sedan blev överste för Kalmar re-

gemente och 1779 för Västgöta-Dals regemente. Han deltog i det pommerska sjuårskriget 1756–63. Några av Kunskapskällans handritade kartor är ritade just under detta krig – kanske av Fredrik Posse själv: en karta över Pommern med Rügen 1758 (7017354*), en över Rügen (-614) och en över Stralsund ca 1760 (-615).

Bland Kunskapskällans mest spektakulära kartor finns en del från 1700-talets mitt täckande norra och östra Tyskland, som Westfalen, Mecklenburg, Brandenburg, Sachsen, Schlesien, Böhmen och Mähren. De är utgivna av Amsterdamfirman Jan Cóvens & Cornelis Mortier, grundad 1721 (7017–072, -119–123, -125–126). De båda svågarna hade efter samtidens främsta kartografer köpt upp många kopparplåtar, vilka korrigerades och utsmyckades med dekorativa kartuscher. Denna firma var fram till 1780 mycket betydande och mönsterbildande.

Bland praktnumren kan man också räkna en liknande väggkarta över Pommern (7017579-585), som ägaren av praktiska skäl delat upp och gett handskrivna titlar. Denna har utgivits av Albrecht Carl Seutter i Augsburg ca 1760. Av dennes fader Matthäus

* Hänvisning till Kunskapskällans katalog.

finns en vacker karta över Ryssland och Krim från ca 1755 (-600). När Matthäus Seutter dog 1758, ärvde vid sidan av sonen Albecht Carl svärsonen Tobias Conrad Lotter hälften av firmans kopparplåtar och gav sedan ut under eget namn bl.a. kartorna över Pommern (-551) och Norge/Bohuslän (-510). De här nämnda kartorna från Amsterdam och Augsburg tilltalar ögat men de gav i allmänhet en föråldrad och felaktig information. Därför behövde sönerna Posse i sinom tid skaffa sig en modern karta över Pommern, utgiven i Potsdam 1806 av D. G. Reymann (-409). Men de fortsatte att förvärva vackra kartor från Augsburg, nu utgivna av Johann Walch som de över Europa 1792, Holland-Belgien 1794, Centralamerika 1798 och England 1803 (7017520, -548, -576, -617).

Tysklands mest framgångsrika kartförlag under 1700-talet låg annars i Nürnberg, grundat 1702 av Johann Baptist Homann. Efter hans död 1724 ärvdes förlaget i många led och under namn av "Homännische Erben" existerade det ända fram till 1852. I Kunskapskällan finns 13 kartor och en skolatlas ("*Atlas compendiarius*" 1753-76, 7001207), utgivna av dessa Homanns arvingar. En av dessa var Franz Ludvig Güssefeld (1744-1808), som vid sidan av D. F. Sotzmann var sin tids mest kända tyska kartograf. Men Güssefeld var huvudsakligen en kompilator av andras verk och fick därför inte samma betydelse som Sotzmann.

Ur kartografisk synvinkel var det sena 1700-talet i mångt och mycket en förfallstid, eftersom kartförläggarna lade större vikt vid kartornas skönhet än deras tillförlitlighet. Detta berodde i stor utsträckning på att kopparplåtarna från vilka kartorna trycktes var så pass dyra, att man föredrog att trycka från gamla plåtar som köpts upp. 1600-talet hade

varit en blomstringstid, då Holland och Frankrike varit ledande. En av dessa kartutgivare med mycket gott anseende var Fredrik de Wit i Amsterdam. Bland Kunskapskällans kartor finns hans blad över Preussen ca 1680 (7017124). 1710 övertog firman Covens & Mortier hans kopparplåtar och i denna version finns hans kartor över Sachsen (-072) och Mecklenburg (-125).

En motsvarighet till denna holländska firma var kartförläggaren Hubert Jaillot i Paris. 1670 hade denne slagit sig samman med Frankrikes främsta kartografamilj Sanson och publicerade 1681 en atlas, som överträffade i prakt allt som dittills getts ut. Kartbladen var sammanställda för "Dauphin", kronprinsen Ludvigs (XV) räkning. Nya upplagor gavs ut 1692 och 1696. Men då hade Pieter Mortier, far till ovannämnde Cornelis, tagit sig för att ge ut en piratkopia i Amsterdam av Jaillots atlas (7017801). Denna holländska version i Kunskapskällan ägdes dock inte av Possefamiljen, utan tillhör rådman Eric Havtons donation.

När Fredrik Posse efter 50-årsåldern kom att tjänstgöra i Sydsverige, behövde han andra kartor. Överstelöjtnanten Samuel von Schoultz fick i uppdrag att åstadkomma handritade kartor över Skaraborgs/Älvsborgs län (7017517) och Dalsland (-574). Dessa två original från 1780-81 kom sedan att bearbetas 1794 (orig. i Krigsarkivet, Stockholm) och slutligen 1806 bilda underlag åt C. G. Forssell för att som kopparstick ingå i S. G. Hermelins atlas. Till Fredrik Posses sista tjänstgöringstid kan man antagligen också föra ett drygt tiotal blad över södra Sverige, utgivna av Landtmätericontoiret i Stockholm under 1740-80-talen.

Bland Kunskapskällans kartor finns en del över Frankrike, Schweiz och Italien, utgivna

i början av 1800-talet, vars proveniens man gärna söker hos bröderna Carl Henrik och Claës Fredrik Posse. Med största sannolikhet har de samband med brödernas sydeuropeiska resor. En utförlig reseberättelse från 1810-talet finns bevarad i arkivdelen. Men det är möjligt att en tredje – mer äventyrlig – broder Arvid (1782–1826) lockat till dessa förvärv. Denne var nämligen 1818–24 gift i Rom med Christine Alexandrine Egypta Bonaparte, dotter till furst Lucien Bonaparte. Carl Henrik å sin sida hade 1802 rest till Paris men blivit misstänkt för spioneri och 1804 insatt i Tempeltornet, varifrån han släpptes lös följande år. Båda dessa bröder hade således möjlighet att förvärva sydeuropeiska kartor.

Det intressanta med de possesseska kartorna är, att de uppenbarligen har förvärvats på plats i de tre länderna. Därför är de rätt ovanliga i nordeuropeiska offentliga kartsamlingar. Till dessa hör planer över Neapel 1775 (7017618) och 1790 (-610), över det antika Rom 1801 (-558) och 1805 (-559) samt moderna Rom 1816 (-567) och stadens omgivning 1816 (-555). Kanske ingick i resandet en avstickare till Sicilien 1810 (-053) och Malta 1803 (-552) samt genomresa genom Milano 1808 (-609). Över hela Italien anskaffades en dekorativ karta från 1804 (-606). Denna visar vägnätet och postförbindelserna.

Att bröderna Posse engagerade sig i kejsar Napoleons krigståg återspeglar sig i kartsamlingen. Claës Fredrik hade direkt bruk för kartan över kriget mellan Frankrike och Ryssland 1812 (7017563) samt D. F. Sotzmans kartor över Sachsen/Pommern 1811 (-403) och Mecklenburg 1812 (-398). Sotzmann, som var verksam främst under åren 1791–1811, utgav mer än 200 kartor över tidens krigsskådeplatser och aktuella länder. Han lade därmed grunden till Preussens

kartografi med säte i Berlin, som sedan kom att bli ledande under 1800-talets senare hälft.

Napoleon hade tidigt hävdad att den armé som ägde de mest tillförlitliga kartorna avgick med segern. Fransmännen hade här en tradition att leva upp till. Efter det att triangelmätning införts i Frankrike under 1740-talet, hade tidens mest uppburne kartograf Guillaume Delisle begärt in från alla håll astronomiskt säkerställda uppgifter om orters läge på jorden. Delisle hade redan på 1720-talet erhållit information om den nya karteringen kring Kaspiska havet, som skett på Peter den stores uppdrag. På grundval av denna ritade han i Paris sin karta över Ryssland 1723. Guillaumes lillebror Joseph kom under åren 1725–47 att lägga grunden för rysk kartografi i S:t Petersburg. Tillsammans med sin sväger Philippe Buache fortsatte denne sedan att i Paris ge ut en stor mängd uppskattade kartor, här representerad av en Asienkarta från 1779 (7017607).

Det som främst utmärker Kunskapskällans kartsamling är den stora mängden res-, väg- och postkartor över Mellaneuropa. Den possesseska samlingen från 1794 (7017047) och följande år till 1831 (-088) kom att fr.o.m. 1844 (-367) kompletteras med järnvägskartor, hopsamlade av medlemmar av familjen Bergenstråhle. Huvudparten från 1800-talets första decennier har fransk anknytning. Av exempelvis P. A. Tardieu, som var "franska imperiets" gravör av postkartor, finns dels den grundläggande över Västeuropa från 1814 (-036), dels den över Frankrike 1815 (-128). Vid denna tid började man intressera sig för även andra tematiska områden som t.ex. statistiska kartor. Prov på sådana är Louis Brion de la Tours "*Atlas géographique et statistique de la France*", 1802 (7011703) och dennes "*Carte élémentaire et sta-*

tistique de l'Allemagne", 1803, utgiven tillsammans med M. Maire (7017566).

Som ett utslag av detta vidgade intresse kan man se förvärvet av A. C. Gasparis "*Allgemeiner Hand-Atlas der ganzen Erde*" med 60 kartor från 1809–13. Atlasen utgavs som ett komplement till "*Vollständiges Handbuch der neuesten Erdbeschreibung*", Weimar 1819–25, men exemplaret i Kunskapskällan har "tryfferats" med 5 extra kartor över Europa, Tyskland, Österrike, Tyrolen/Vorarlberg och storhertigdömet Frankfurt. Dessutom hade ägaren lagt in 2 blad över solsystemet och 1 statistiskt diagram, uppställt av Pierre Barreau, Toulouse, samt som ett personligt minne "*Linköpings-Bladet*" från 18 mars 1820 vid kartan över Storbritannien. Denna atlas var på sin tid mycket spridd.

Till rariteterna i Kunskapskällan får man i stället räkna en atlas av Aug. Graf Las Cases Le Sage, som finns både i en fransk upplaga med endast 33 kartor och en tysk "*Historisch-Genealogisch-Geographischer Atlas*", vermehrt von Alexander von Dusch, Carlsruhe 1826–28, med introduktion och 35 kartuppslag. En annan raritet finns nedstoppad i ett fodral med titeln "*Der wichtigste Theil von Europa in 72 Blättern. – Parties principales de l'Europe*" (7017069). Det rör sig om 72 kartor, som ytterst åskådligt och suggestivt återger "*Neueste hydrographische, petrographische, politische, militärische und Postkarte von den vorzüglichsten Theilen von Europa*", utgivna av bok- och kartförläggaren J. C. Hinrichs i Leipzig 1812–13. Kartorna följer inga landgränser men täcker större delen av Väst-europa.

Bland det som kan föras till det possesska kartmaterialet finns jämförelsevis lite av svenskt och nordiskt ursprung. Över Danmark finns egentligen bara en postkarta från

1796 (7017534) och svensken N. G. Wermings karta över Själland 1808 (-506). Över Norge finns de grundläggande kartorna från 1785–95 av C. I. Pontoppidan (-071), W. M. Carpelans blad över Sydnorge 1826 (-514), N. H. Ramm & G. Munthes över Akershus 1827 (-074) och de områden som ingår i Carl af Forsells atlas över unionsriket Sverige-Norge 1815–26 (-457, 459–465).

Vid sidan av de ovannämnda 12 sydsvenska kartorna, som gavs ut på 1740–80-talen av Landtmätericontoiret och som antagligen anskaffats redan av Fredrik Posse, tycks endast få nyförvärv av svenska kartor ha gjorts. Till dessa får man räkna en karta av Mattias Wallberg över nordvästra Östergötland 1805 (7017562), en vägkarta över norra Sverige-Norge av C. P. Hagström 1806 (-410), en över segelleden mellan Landsort och Stockholm 1807 av C. E. Enagrius & N. Kjerner (-445) samt en vägvisare över Stockholm 1818 (-068). Av stadskartor fanns tidigare endast Jonas Brolins över Norrköping 1769 (-541) och Anders Sparrmans över Kalmar 1796 (-509). Två handritade Stockholmskartor bör nämnas i detta sammanhang: dels en över Ladugårdsgärde ca 1791 (-568), dels en över södra och norra Djurgården ca 1813 (-521).

Till sådant som vid denna tid fanns i de flesta bildade svenskars hem hörde Anders Åkermans skolatlas "*Atlas juvenilis*" 1768 (7017819) och hans efterträdare Erik Åkerlands separat och som atlas utgivna kartor 1808, 1817–20 (-368, -387–388, -394, -494, -496, -546–547, -500, -550). Dessutom inköptes S. G. Hermelins kartor över Sverige-Finland allteftersom de publicerades 1797–1818 eller när de samlats ihop till två band (7001490+7017307, -309), vilket Claës Fredrik Posse gjorde. Även Eric Havton skaffade sig ett band.

Man kan konstatera, att det finns få sjökort i Kunskapskällans kartsamling. Visserligen kan man ev. räkna dit Jacob Nordencreutz' karta över Mälaren 1739 (7017442), Nils Marelius' blad över Väneren 1773 (-446) och det av Erik Åkerland graverade bladet över Finska viken 1788 (-518). Men det är egentligen först Johan Nordenankars "*Generalkarta til Sveriges sjö-atlas*" 1797 (-444) och "*Passkarta öfver norra delen af Östersjön, Ålands haf med södra delen af Bottenhafvet*" 1800 (-441) som är sjökort. De kompletteras av Gustaf af Klints sjökort över sydvästra resp. sydöstra Östersjön 1808, 1810 (-437-438) samt bladen över Mälaren/Hjäl-maren 1832 (-439) och Norrköpingsbukten 1843 (-440), på vilka man finner djupsiffror och en del förtoningar (kustsilhuetter).

Bland det äldre materialet finns nio kartor från 1788-89 och 1808-09 som berör Finland. Ur provenienssynpunkt passar de inte riktigt in bland bröderna Posses kartor. Därför är det nu lämpligt att studera de kartor, som tillförts samlingen efter Claës Fredrik Posses död 1839. Hans änka Wilhelmina Lybeckers (1801-79) far, Otto Wilhelm Lybecker (d. 1829), hade varit stabskapten vid Savolaks infanteriregemente, och hennes förste make, Gustaf Bergensträhle (d. 1829), hade också deltagit i 1788-90 års finska krig. Det tycks mig därför troligast, att C. M. och O. C. von Fieandts kartor över Laita-Silda pass (7017364) och Nyslott 1788 (-633), A. C. Roos' karta över 1789 års fälttåg (-512) och Landtmätericontoirets kartor över Finska viken 1788 (-518) och Åland 1789 (-507) kommit in i samlingen via Wilhelmina Lybecker. Kanske den handritade kartan över Grisslehamn 1808 (-569) och sjökortet av C. P. Hällström kring Ljusterö ca 1810 (-674) också har samma proveniens.

Efter Claës Fredrik Posses död styckades Fogelviksgodset, varvid Hornsberg avskiljdes. Fogelvik köptes 1851 av kronprins Karl (XV), medan Wilhelmina Lybecker flyttade till Hornsberg och tog med sig bok- och kartsamlingarna. I granngodset Forsby bodde då hennes mor och flera syskon. Av hennes sju systrar hade tre gift sig med medlemmar av familjen Bergensträhle. Hennes egen make Gustaf hade slutat sin militära karriär som överste och chef för Jönköpings regemente. I Jönköping var hennes syster Christina Sophia gift med landshövdingen Claës Gabriel. Yngsta system Agnes gifte sig med kaptenen Knut Bergensträhle, vars son Wilhelm slutade som överste och chef för Västernorrlands regemente. När Wilhelm dog 1913 ärvdes Forsby av dottern Karin, som vid sin död 1992 bröt länken Posse-Bergensträhle.

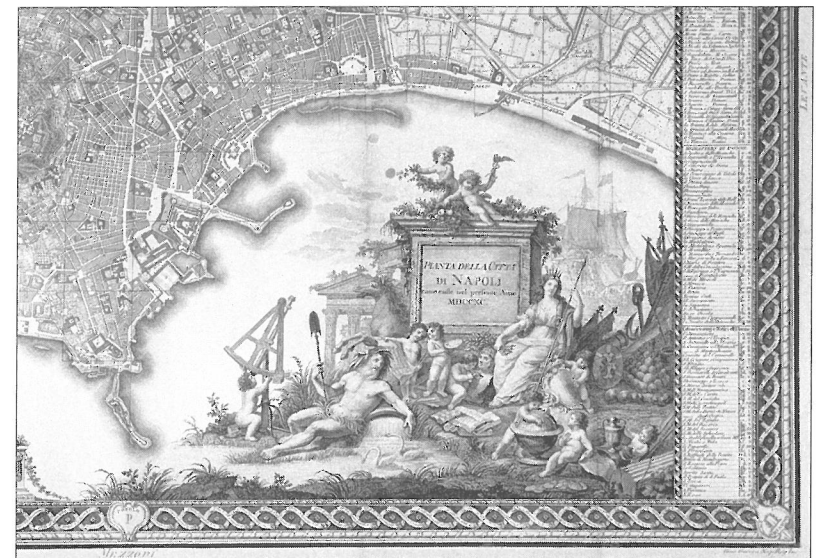
Det är svårt att med någon större säkerhet reda ut proveniensen till det bergensträhleska kartmaterialet, även om det är tydligt, att huvudparten av det tillförts genom överste Wilhelm. Men även ingifta medlemmars kartinnehav kan spåras. Gustaf Bergensträhles dotter med Wilhelmina Lybecker, Lovisa Sophia gifte sig med överhovjägmästaren Claës Magnus Lewenhaupt (1816-82) och denne ägde på sin tid en karta över Stockholms skärgård av J. J. Hallström 1875 (7017078), V. Dahlgrens karta över Västra stambanan 1860 (-051) och ett par geologiska kartor: en dedicerad till honom av Axel Erdmann 1866 (-539) och en över det egna godset Claëstorp 1876 (-533). En av de ogifta systerarna Lybecker, Emilie (1822-1917), hade skaffat sig några kartböcker, som fanns i de flesta svenska hem vid denna tid, nämligen Edvard "*Cohrs atlas över Sverige*" 1891 (7011688) och dennes "*Geografisk handatlas över jorden* 1895, utarbetad tillsammans med Nils Torpson

(7012448). Hon hade också skaffat sig Adolf "Stieler's Hand-Atlas" 1854 (7011912), Franz Schraders "Atlas de poche" 1892 (7017085), R. Brodin & C. E. Dahlmans karta över Stockholm 1885 (-141) samt en mindre karta över Stockholms omgivning (-077).

Som en specialsamling bland kartorna lägger man märke till 12 järnvägs- och postkartor från åren 1854–1900. Det är möjligt att de tillhört Claës Magnus Lewenhaupt men de kan också ha förvärvats av Claës Bergensträhle (1819–1904), som var överstelöjtnant och postmästare i Ängelholm samt gift med sin halvkusin Ottilia Vilhelmina Helena, dotter till landshövdingen Claës Gabriel i Jönköping. De bodde på Hornsberg. I denna samling kan man finna kartor över projekterade järnvägslinjer i Jämtland ca 1854 (7017356) eller för Norrland (-540) och Norra stambanan 1875–76 (-542), men också 25 hophäftade kartor som visar Sveriges, Norges och Danmarks järnvägar vid slutet av varje år under 25-årsperioden 1856–80 (-436).

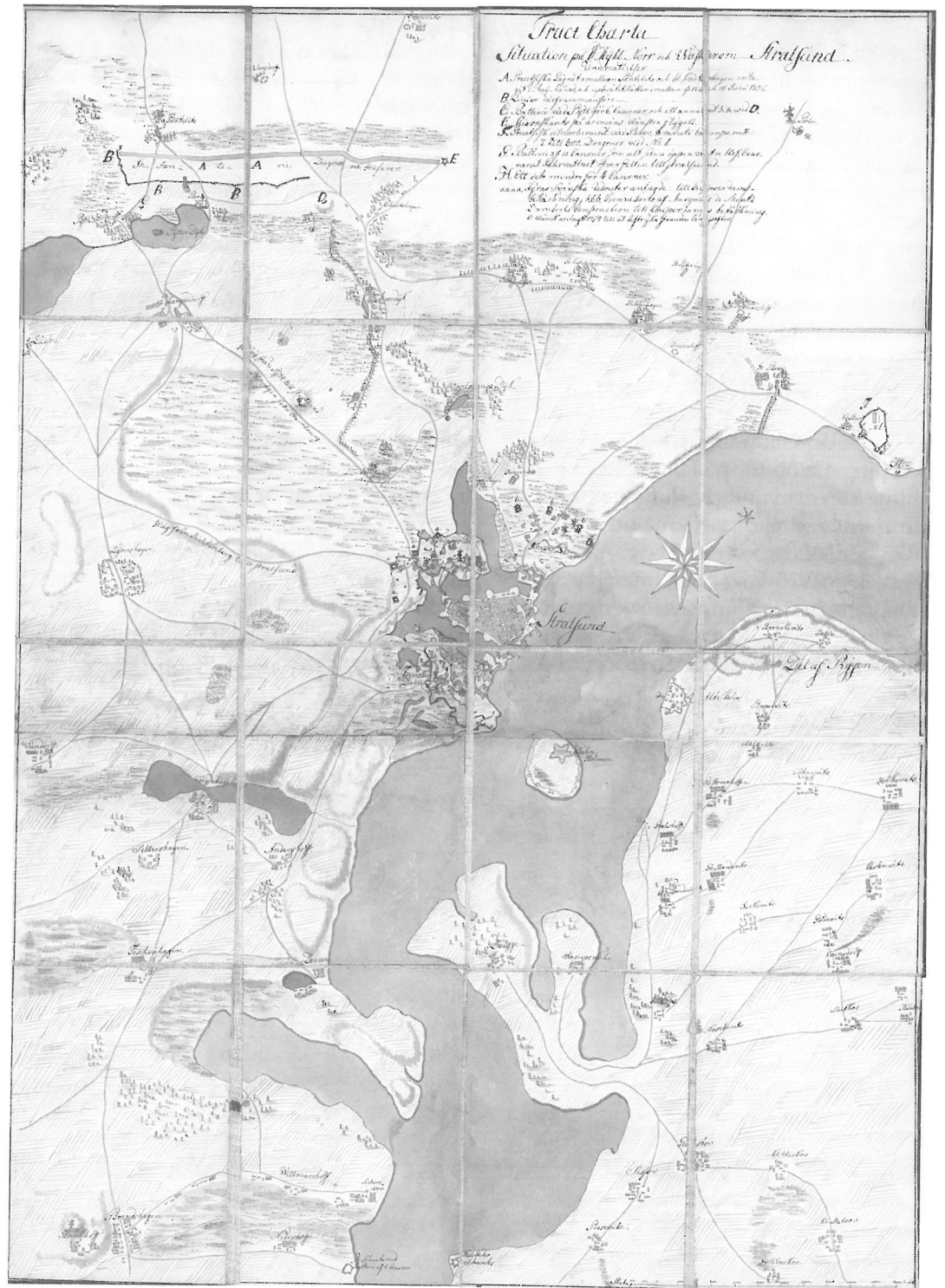
De flesta kartorna från 1800-talets slut och början av 1900-talet tillhörde överste Wilhelm Bergensträhle (1856–1913). Man kan nämligen följa hans karriär genom kartorna. Fälttjänstövningarna vid Svea livgarde och Södermanlands regemente samt slutligen vid Västernorrlands regemente finns dokumenterade liksom hans deltagande vid de danska resp. norska skjutskolorna 1896 och 1903 och de tyska kejsarmanövrerna i trakten av Danzig (Gdańsk) 1901.

Ibland det bergensträhleska materialet finner man inga prov på estetiskt kartsamlande. Av utländska kartor skaffade man sig sådana som belyste de många krigen i Europa och Asien alltifrån Krimkriget 1855 till det finska frihetskriget 1918. Nyktra topografiska upplysningar sökte man nu i Adolf "Stieler's Hand-Atlas" med 84 kartor från 1873 eller i Richard Andrees "Allgemeiner Handatlas" med 96 kartor från 1881. De ärvda vackra kartorna från Posse-familjen var nu otillförlitliga och behövde inte längre konsulteras.

Förr i tiden skulle kartorna inte bara vara korrekta utan också vackra. Kartusch på karta från 1790.

Foto: Tor Wiklund

Till vänster: Militär tracht charta över Stralsund, cirka 1760. Fotohuset.

Ovan: Nils Marelius' karta över socknarna i Linköpings stift 1779. Fotohuset.

Svenska kartor i Kunskapskällan

TORD BEMERFELDT

Inledning

Utvecklingen av svensk kartografi speglas i Kunskapskällans kartmaterial och sträcker sig från sista hälften av 1700-talet till början av 1900-talet. Professor Ulla Ehrensvärds artikel om kartmaterialet i Kunskapskällan kompletteras här med några notiser om proveniens och kartografisk bakgrund till valda delar av beståndet.

Personer i kartografins historia

År 1603 anbefalldes Karl IX Andreas Bureus att utföra en "*Tabula cosmographica regnorum septentrionalium*". En svensk geografisk kartografi hade påbörjats. År 1628 började Andreas Bureus, på uppdrag av Gustav II Adolf att bygga upp det svenska lantmäteriet. Under Peder Menlös' ledning blev det geografiska kartläggningsarbetet systematiserat och påskyndat 1642.

Några namn av betydelse på 1550–1600-talen är bl.a. Tycho Brahe, Carl Gripenhielm, Peter Gedda, Werner von Rosenfeldt och Erik Dahlbergh.

Tycho Brahe bedrev astronomisk och geometrisk verksamhet som kartografer senare använde för framställning av kartor. Han var den förste i Norden som företagit triangelmätningar. Carl Gripenhjelm, som var lantmäteriets chef i slutet av 1600-talet, tog fram en karta över Svea och Göta riken år 1688. Kartan graverades aldrig eller blev mångfaldigad.

Werner von Rosenfeldt fick år 1678 i uppdrag att göra sjömätningar i Kalmarsund och kom att samarbeta med Peter Gedda. Werner von Rosenfeldt var ansedd som 1600-talets främsta namn inom sjökartografin. I slutet av 1600-talet kom också den första sjöatlasen av Peter Gedda. Det var ett kopparstick som utgavs i Amsterdam. Slutligen kom en generalkarta över Norden av Erik Dahlberg. Denna graverades också i Amsterdam, 1696. Den kom att kallas "*Sveciakartan*" och infördes i "*Suecia antiqua et hodierna*" år 1698.

Jacob Nordencreutz, som var lantmäteriets chef, tilläts med ensamrätt år 1735 att utge riks- och provinskartor. "*Charta öfwer Mälaren*", från 1739 framställdes av honom och finns i Kunskapskällan. Nils Marelius var

premiäringenjör vid lantmäterikontoret i Stockholm och finns representerad i Kungskapskällan. Han framställde dels geografiska läns- och provinskartor och dels ett blad över Väneren från 1773. Marelius' läns- och provinskartor finns bevarade i ett antal exemplar i Kungskapskällan där även bladet över Väneren finns.

Egentliga sjökort kom först med Johan Nordenanckars "*Generalkarta till Sveriges sjöatlas*", från 1797. "*Passkarta öfver norra delen af Östersjön, Ålands haf med södra delen af Bottenhafvet*" från 1800 finns också i Kungskapskällan.

Bland andra sjökort, som också återfinns här, kan nämnas Gustaf af Klints sjökort över sydvästra år 1808 respektive sydöstra Östersjön år 1810 samt bladen över Mälaren och Hjälmarenen år 1832 och Norrköpingsbukten år 1843. Här finner man djupsiffror och förtoningar (kustsilhuetter).

I slutet av 1700-talet kom lantmäteriets arbete med skiftesverksamheten i byarna att öka i en sådan omfattning att den geografiska kartframställningen i praktiken upphörde. Samuel Gustaf Hermelin utförde nu en enastående insats genom att på egen bekostnad och med hjälp av kartografen Carl Peter Hällström börja ett omfattande arbete med att kartlägga Sverige och Finland. År 1797 fick Hermelin privilegium att utge allt statligt kartmaterial under 15 år.

Hermelins verk slutfördes år 1818 och efter år 1809 var det Geografiska inrättningen med Hällström som fullföljde hans verk. Hermelins kartor markerar slutet på den äldre kartografien och han finns rikt presenterad i Kungskapskällan med sina "*Geographiske chartor öfver Sverige och Finland*". De finns både inbundna och som lösa kartblad.

En medhjälpare till Hermelin var Carl

Gustaf af Forsell vars verk "*Karta öfver södra delen af Sverige och Norrige eller det fordna Skandinavien*" (nio blad från 1825) också finns i Kungskapskällan. Detta arbete gjorde han som major i fältmätningsskåren. Han ansvarade också för kungens enskilda krigsarkiv och kartsamling. År 1824 blev han överdirektör vid Generallantmäterikontoret.

Generalstabskartor

Generalstabens karta över Sverige är namnet på fortsättningen av den kartläggning som påbörjades 1810. År 1857 upphörde sekretessen och kartorna kunde publiceras och i samband med detta ändrades år 1860 benämningen militärkartverket till "*Topografiska Corpsens karta öfver Sverige*". Generalstabens topografiska avdelning uppgick senare i det nybildade Rikets Allmänna Kartverk.

I Kungskapskällan finns ett ganska stort urval av topografiska generalstabskartor, dels "vanliga" kartor, dels militära särtryck och övertryck.

Post- och järnvägskartor

Av intresse är också en samling av tolv järnvägs- och postkartor från 1854–1900. Här finns kartor över projekterade järnvägslinjer i Jämtland cirka 1854. För Norrland och Norra stambanan 1875–76, samt ihopstående kartor, som visar Sveriges, Norges och Danmarks järnvägar vid slutet av varje år under 25-årsperioden 1856–80.

Handritade kartor

I samlingarna finns också några handritade kartor; Ladugårdsgårde cirka 1791, södra och norra Djurgården cirka 1813, "*Geometrisk*

charta öfver Dalsland" 1780 samt "Tracht charta öfver situation på 1 Mijhl norr och väster om Stralsund", cirka 1760. Den sista kartan visar svenskarnas militära ställningar. Den kan ha funnits i flera exemplar och denna karta är en av de få bevarade. En raritet är en handritad och färglagd karta: "Geographisk charta öfver Tiust härad". Den utvisar städer, socknar, kyrkor, säterier, prästgårdar, byar, hemman och torp m.m. Originalet var framställt av lantmätare Samuel Frigelius 1711. Kunskapskällans karta är avkopierad 1783 av Jonas Collin.

lingen, många kommer från Fogelvik ("possekartorna"). Dessa har samlats på Forsby. Det gäller särskilt de kartor som har ägts av Sophie och Claës Magnus Lewenhaupt på Claëstorp i Södermanland.

Avslutning

Nämnas bör att många av Kunskapskällans kartor har en proveniens som hör samman med familjen Lewenhaupt. Sophie Lewenhaupt härstammade från Forsby och var född Bergensträhle.

Varifrån kommer kartorna?

Många kartors proveniens är svår att fastställa. Några har länge hört till Havtongsam-

Delförstoring av kartan på baksidan av broschyren.
Foto: Tor Wiklund

Herrgårdsarkiv i Norra Tjust: Samlingsplats Forsby

ÅKE ANDERSSON

Under de senaste seklerna har Forsby herrgård i Västra Eds socken på ett sällsamt sätt blivit depå för delar av herrgårds- och familjearkiv från trakten. Detta bestånd är sedan våren 1995 deponerat i kommunarkivet i Västervik. Arkivet omfattade vid leveransen 28 hyllmeter, varav hälften räkenskaper samt drygt 1 m³ lösa handlingar.

Under åren 1996-99 har bidrag från Stiftelsen Framtidens Kultur möjliggjort en inventering av arkivet. Denna har utförts av Ulf Trysdal och Stina Kanth, båda erfarna släktforskare med rötter i norra Tjust. I det följande lämnas en kortfattad redogörelse för arbetsgången, något om innehållet och proveniensens samt pågående och återstående arbeten.

Redan på 1820-talet har den lokalhistoriskt intresserade rådmannen Eric Havton i Västervik besökt Forsby i arkivärenden. Ett hundratal år senare var en representant för riksarkivet på Forsby som ett led i de då pågående herrgårdsundersökningarna. Besöket resulterade i en rapport daterad 21 september 1929. I praktiken har dock omfånget och den begränsade ordningen i arkivet gjort att det knappast varit tillgängligt för forskare.

Arbetet i arkivet

Inventeringen har följt en arbetsbeskrivning där uppgifter om handlingarna har förts in på blanketter. På denna har gängse uppgifter (handlingstyp, datering, arkivbildare, anmärkningar m.m.) noterats i görligaste mån. Arbetet har med nödvändighet utförts som en "blad för blad-inventering" med bibehållande av den ursprungliga ordningen vid leveransen. Med undantag för ett fåtal handlingar befinner sig arkivet i fysiskt mycket gott skick. Vattenskadorna i arkivrummet på Forsby hade lyckligtvis enbart drabbat Svensk Författningssamling.

Hela arkivet inklusive räkenskaperna och handlingarna i löst mått är nu inventerade och placerade i lämpliga förvaringsmedel. Hälften av arkivet är också preliminärt uppdelat i de tre stora arkivbildarna: Forsby gårdsarkiv, Fogelviks och Hornsbergs arkiv t.o.m. 1851 samt Hornsbergs arkiv fr.o.m. 1852, alla med tillhörande personarkiv.

Forsby Gårdsarkiv

Handlingarna omfattar tiden från 1708 då brukspatron Isaac de Bèsche förvärvade

egendomen och fram till det överenskomna slutåret 1950. De följande ägarfamiljernas (von Knorring, Lybecker och i viss mån Bergensträhle) handlingar i form av testamenten, bouppteckningar och brevsamlingar samsas med gårdsarkivets fastighetsförteckningar och -akter, arrende- och torparkontrakt, verifikationer och räkenskapsböcker. Av särskilt intresse kan nämnas korrespondensen i samband med flyglarnas uppförande på 1770-talet och när en andra våning uppfördes på huvudbyggnaden under 1830-talets första år. Den i stort obrutna verifikationsserien från 1700-talets mitt är nu ordnad kronologiskt.

Handlingar från godsen Ottinge, Djursnäs och Bjursund har genom släktband med Forsbys ägare förts över i olika omgångar. Ett större tillskott skedde också då Gustaf Lybecker under senare delen av 1800-talet förvärvade svärfaderns Jacob Cederströms handlingar.

Fogelviks och Hornsbergs arkiv t.o.m. 1851

Dessa gods i grannsocknen Tryserum var under lång tid förenade under samma ägare, alltifrån tre generationer Horn, vidare över ett par bröder Posse och fram till avstyckningen och försäljningen 1851 av Fogelvik till kronprins Karl. Den dåvarande ägaren, Wilhelmina Lybecker, bror till Gustaf Lybecker, var då änka efter att i sitt andra äktenskap varit förenad med Claës Fredrik Posse. Gårdsarkivet på Fogelvik samt en mängd mera personliga handlingar från de tidigare ägarna kom att föras över till Hornsberg. Efter systerdottern Sophies död 1885 kom huvuddelen av dessa handlingar till Forsby genom Gustaf Lybeckers försorg. På

Vadstena landsarkiv förvaras ytterligare en samling bestående av ett drygt 30-tal volymer med proveniens från Fogelvik och Hornsberg. Samlingen levererades från Hornsberg på 1970-talet och kompletteras, av förteckningen att döma, de här redovisade handlingarna.

De länge förenade godsens gårdsarkiv inklusive de befintliga personarkiven efter Hornar och Possar har sammanförts till en arkivbildare. Inventeringen har visat att detta arkiv är mer innehållsrikt än väntat. Bl.a. återfinns förteckningar över Fogelviks arkiv från 1787 och 1815 samt över biblioteket på Fogelvik från 1820–30-talen. Vidare har handlingar påträffats rörande lancasterskolan vid Hornsberg och en rad handlingar rörande jus patronatus i Tryserum. Uppgifter rörande Arvid Posses senare levnadsår och hamntingsprotokoll från skärgårdens öar har tidigare varit okända likväl som nybyggnadsritningar från Hornsberg.

Hornsbergs arkiv fr.o.m. 1852

Denna till omfånget minsta arkivbildaren innehåller gårdshandlingar samt personarkiv fram till 1880-talets mitt för de senaste ägarna av det sammanhållna godset, d.v.s. Wilhelmina Lybecker och hennes bägge makar samt enda barnet Sophie och hennes man, Claës Magnus Lewenhaupt.

Tillgänglighet

Presentation av arkiven har skett vid visningar för skolklasser, i tidningsartiklar och vid en kursdag för släktforskare på Gamleby Folkhögskola. Flera besökare har använt sig av Forsbyarkivet, se t.ex. artiklar i årsböcker-

na för Tryserum-Hannäs forskningsstiftelse och en monografi över Forsby.

Kopior av inventeringsblanketterna har provisoriskt fungerat som förteckningar under arbetet, men allteftersom en fördelning mellan arkivbildarna sker kan handlingarna i sig ta över denna funktion. För varje arkivbildare kommer en slutlig förteckning, anpassad efter innehållet, att upprättas. Denna kommer att kräva en rad hänvisningar med hänsyn till de komplicerade ägar- och släktbanden. Vidare bör en lista bifogas med

främst memoarlitteratur där uppgifter förekommer om huvudpersonerna i arkivmaterialet.

Ett databaserat personregister som lagts upp i Forsbyprojektets biblioteksdel kan också fungera som sökingång efterhand. Alla uppgifter på inventeringsblanketterna är införda i en relationsdatabas. För några hyllmeter där proveniensen är osäker återstår bestämningar.

Herr Grantermeist. Stammanstrans
Lobet gromt
1 Lot Väprensiale — 1/2 —
1 Lot Antimonium crudum — 1 1/2 —
1 Lot Inviden Sars — 16 —
Totalt som quittens gromt 1 1/2 — 17 1/2
H. Wijkén d. 20 April 1757. Joh. Meyer
Björn Gallan
iutak.

Räkning från apotekare Meyer i Västervik på bl.a. drakblod och bävergäll. Björngallan fanns inte på lager! Från Forsbyarkivet.

Så här musicerade man på herrgårdarna i Tjust

RUNE ENGELBREKTSON

Den samling noter och andra musikalier (bl.a. tidskrifter) som genom donationen från Forsby kom till Kunskapskällan 1997 skiljer sig inte mycket från liknande samlingar på eller från andra herrgårdar i riket. Av det tryckta materialet går det mesta att hitta på andra sätt.

Men både direkt i den digra donationen och vid sidan om finns åtskilligt intressant. Vi vet t.ex. att Johan Helmich Roman daterade en av sina symfonier på Fogelvik 1746, en annan av de herrgårdar varifrån noterna ursprungligen kommer. Även om de flesta som använde noterna var amatörer, särskilt i den korrekta betydelsen av ordet, musikälskare, verkade där även yrkesmusiker. Bland dessa lyser namnet Andreas Dalgren (1758–1813) klart bland många andra. Åtskilliga handskrivna noter av honom har bevarats från den tid han var organist hos greve Gustaf Horn på Fogelvik.

Särskilt spännande med donationen är möjligheten att leva sig in i hur all denna musik användes, framför allt på 1800- och det gryende 1900-talet. Grovt räknat är hälften av notmaterialet skrivet eller tryckt för piano, två- men också fyrhändigt. Det var gott om musikanter men ont om instrument.

Där finns en hel del enkel men även, med tidens mått, avancerad musik. Då vi lätt ser hur intensivt noterna har använts konstaterar vi att de musicerande ofta hade levande och hög musikalisk bildning. Sångerskor är det gott om – religiösa, naturälskande patriotiska. Ballader om ömsint kärlek, men där går att upptäcka även visor som benämns "erotiska". Erotiken sträcker sig dock sällan längre än någon centimeters justering av uringningen inför en betraktares tränande blick.

I fynden utanför notmaterialet möter vi t.ex. "*Damernas Musikblad*", en tidskrift om och med älskade tonsättare och musiker, aktuella noter samt kuriosanotiser.

Klassificeringen av den samlade musikaliedonationen pågår. Steg för steg alltefter som arbetet avslutas under hösten–vintern 1999–2000 blir materialet tillgängligt för allmänheten i Kunskapskällans bibliotek på Västerviks Gymnasium.

Som vägledning en grov uppdelning av materialet:

Böcker med noter av ett enda eller besläktade verk, t.ex. operor i klaverutdrag.

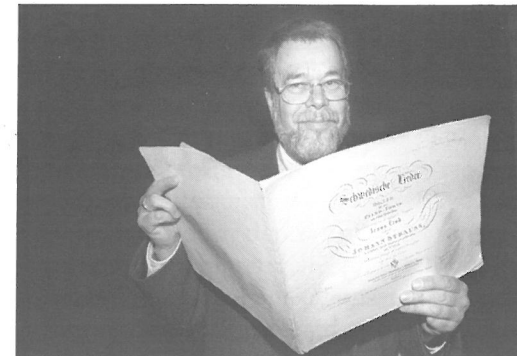
Böcker med noter där möjligen instrumentet

(piano mest) kan vara sammanbindande
men innehållet vitt skilt.

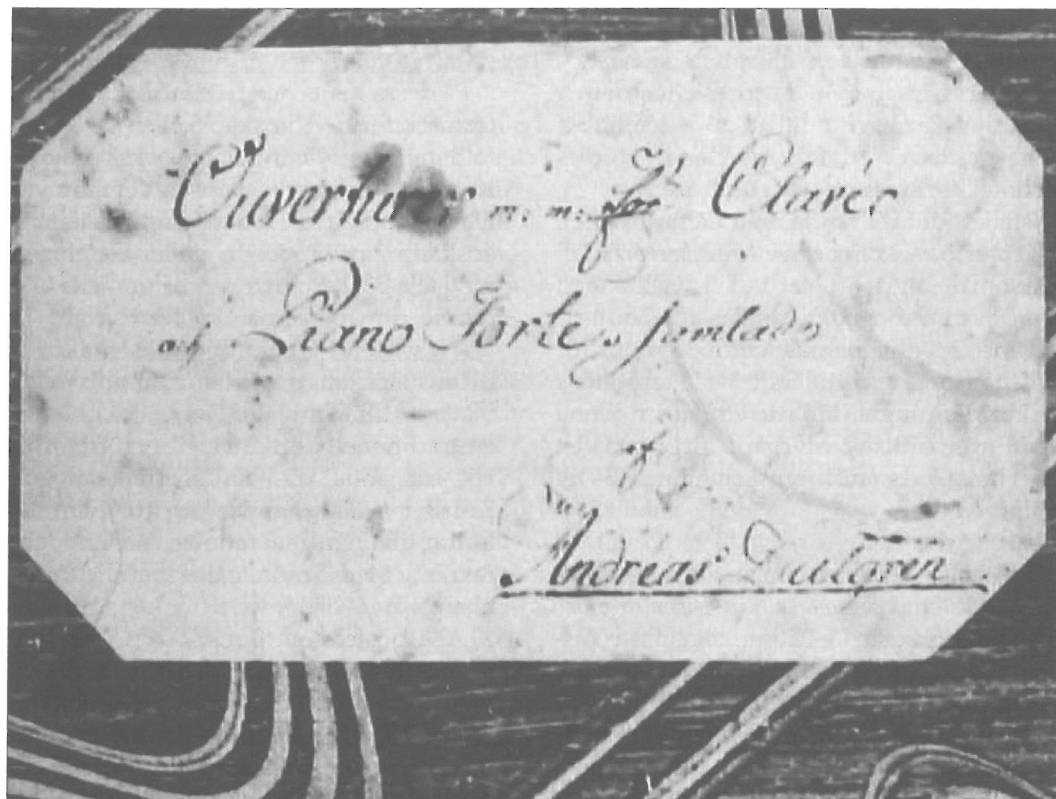
Lösnoter, tryckta.

Lösnoter, handskrivna.

Inom samtliga grupper finns andra sökvägar, t.ex. sakral musik, operor och operetter, kupletter, sånger med och utan ackompanjering, kammarmusik, verk för enskilda instrument utanför klaverområdet.

Rune Engelbrektson. Foto: Anders Steiner

Andreas Dalgrens handskrivna musikalbum från övergången mellan 1700- och 1800-tal.

Hjälpmedelsförteckning till läsarens tjänst

BENGT O. MYRGÅRD

Redan titeln på den här skriften säger oss att Kunskapskällan vill vara *framtidensinriktad* och inte bara bevarande. Allt arbete som nedlagts på att samla och organisera denna forskningskälla syftar till att göra det lätt att finna skatterna i detta annorlunda studiebibliotek för små och stora forskare.

Istället för att avsluta med en traditionell litteraturförteckning och en lång tacklista till alla som deltagit i arbetet, vill vi avsluta med en *hjälpmedelsförteckning* till läsarens fortsatta tjänst. Medhjälparnas namn återfinns för övrigt i rapporterna till Stiftelsen Framtidens Kultur. Om ingen författare anges i denna skrift svarar Bengt Myrgård för innehållet och Hans Carlsson för renskrivningen. Så till hjälpmedlen:

1. En 10-sidig *upplysningsfolder* "Kunskapskällan i Västervik – en dold kulturskatt med anor" kan alltid kostnadsfritt erhållas från Västerviks Gymnasium, Östersjövägen 6, 593 32 VÄSTERVIK. Där återfinnes aktuella adresser, öppettider, telefonnummer o.d.
2. Tidens och framtidens kommunikation är ju digital. Kunskapskällan har sina egna

hemsidor som Du lätt når genom följande sökväg:

www.vastervik.se/kultur/kunskap1.htm

På dessa hemsidor får Du kortfattad information om Kunskapskällan liksom i foldern ovan. Där finner Du också praktiska anvisningar och hjälp till att själv vid Din dator söka och finna Kunskapskällans enskilda poster. Detta gäller katalogen med alla böcker, kartorna, de grafiska bladen och musikalierna. Du söker så här:

www.vastervik.se/kultur/katalog.htm

3. I Kunskapskällan finns en mängd *specialkataloger* till Din hjälp. Det gäller givetvis en traditionell kortkatalog, men framförallt ett antal digitala specialkataloger. Kunskapskällans motto är ju "Gammal kultur till unga generationer med modern teknik". Med denna teknik kan Du finna bl.a. följande hjälpmedel:

- a) Alla poster som finns i katalogen som presenteras under 2 ovan finns också registrerade i Västerviks Kommunbiblioteks BTJ 2000-katalog. För att få upplysningar den vägen är det som regel enklast att gå till närmaste bibliotek. Personalen där känner väl till hur man sö-

ker fram böcker och annat material. Sökvägen är:

www.vastervik.se/kultur/katalog.htm

- b) Till Kunskapskällan är också *Forsbyarkivet* anknutet. Om detta märkliga arkiv med rötter i Horn- och Possesläkternas Fogelvik berättar Åke Andersson i denna skrift (s. 25). För att göra innehållet lätt tillgängligt och sökbart har vi hos Kunskapskällan lagt in akterna på ACCESS 97.

Du får bäst hjälp direkt genom Västerviks Kommunarkiv tel. 0490-880 00. Även Kunskapskällans personal kan hjälpa Dig att hitta bland ritningar, brev och räkenskaper som tillsammans utgör detta unika arkiv, ett av landets mest omfattande.

- c) Såväl i Kunskapskällans bibliotek som i Forsbyarkivet möter Du en mängd mer eller mindre kända personer i egenskap av tidigare bokägare, kända tjustbor, musiker, krigare, byggherrar och brevskrivare. Redan bibliotekets förste grundare Eric Havton gjorde en handskrift, *Galleri över personer i Tjust*.

På släktforskarprogrammet DISGEN 7 har Hans Carlsson registrerat cirka 8.000 personer, i ett nytt personregister och många fall med levnadsbeskrivningar. Utdrag kan beställas från Kunskapskällan.

- d) Kunskapskällans samlingar växer alltså jämt genom *nya donationer och depositioner*. En sådan som också har digitaliserats kallas Myrgårdsdepositionen. Den omfattar f.n. cirka 7.000 poster som står till forskares disposition. Katalogen finns hos biblioteken i Västerviks Kommun.

- e) I Kunskapskällans *äldre samlingar* finns

ytterligare några tusen böcker främst från Forsbysamlingen (1800-talsdelen) som är unika i flera avseenden. Dessa böcker är ofta häftesvis utgivna arbeten, verk i unika pappers- och pappband, ofta fransk originallitteratur men också "*Svenska läsebiblioteket*" och liknande. Av flera skäl är denna unika del inte tillgänglig för allmänheten ännu. Inom ramen för Kunskapskällans eget arbete finns den dock kartlagd.

4. Till hjälp för var och en som vill fördjupa sig i Kunskapskällans historia och innehåll har en särskild *skriftserie* utgivits. Häftet Du håller i handen är ett exempel på detta. Serien heter "*Kunskapskällans skriftserie*". Förutom detta fjärde häfte har följande utkommit, alla med Bengt Myrgård som författare:

1. *Västerviks Gymnasiebibliotek – en dold källa för studier och forskning*, 1994.
2. *På skattjakt i Kunskapskällan*, 1995.
3. *Böcker har sina öden och kvinnor sin styrka*, 1996.

Tanken är att denna skriftserie genom andra forskares medverkan ytterligare skall offentliggöra Kunskapskällans unika innehåll. Dessa häften kan möjligen också bli årsskrift för "*Kunskapskällans stödförening*" som just bildas.

5. Kunskapskällans *stömgrupp* och aktuella frivilliga verksamheter hör till Västerviks Gymnasium och är därmed en kommunal verksamhetsform. Under uppbyggnadstiden och troligen även framgent finns en särskild ledningsgrupp med bred representation. Det finns för Forsbydelen också ett särskilt kuratell som samordnar biblioteks- och arkivdelen.

Under våren 2000, när denna skrift ut-

ges, sker det för att formellt bilda en stödgrupp (under uppbyggnadsskedet kallat "Kunskapskällans vänner"). Ett hundratal personer har redan anmält sitt intresse och även börjat frivillig ideell verksamhet för att använda Kunskapskällans kulturskatter. Fyra sådana verksamhetsformer kan nämnas:

* En humanistiskt-pedagogiskt inriktad grupp.

* En tekniskt-naturvetenskaplig, som har tonvikten vid arbetet med "*Tjust flora*".

* En bildgrupp.

* En grupp som främst arbetar med topografisk litteratur och Ellen Key-material.

6. Samarbetet med andra lokala och regionala kulturinstitutioner har tagit sig många olika uttryck i form av utställningar, "Arkivens dag", kulturdagar, föreläsningar o.d. Ett synligt uttryck är den lilla foldern "*Upptäck Tjusts dolda skatter*". Den kan kvireras utan kostnad från Kunskapskällan och/eller övriga berörda institutioner.

En större satsning kring Ellen Key och hennes liv har gjorts vid millennieskiftet

tillsammans med Kulbackens Museum, ABF och Kulturkammaren. F.n. förbereds ett fördjupat samarbete mellan kultur och skola i Västerviks Kommun. Gammal kultur till nya generationer är ju det mål som Kunskapskällan arbetar för.

7. Foto- och bilddokumentation och en cd-romskiva har varit viktiga för vårt projekt. Utvecklingen har steg för steg dokumenterats traditionellt fotografiskt och digitalt i det egna arkivet. Till allmänhetens hjälp finns nu också en bildserie på s.k. stordia (overheadfilm). Denna kan lånas när Kunskapskällan skall presenteras med kort text och 30 representativa bilder. Samma bilder och korta texter svarande mot cirka 15 minuters presentation av Kunskapskällans utveckling och innehåll finns nu även på en cd-romskiva, som kan beställas genom Kunskapskällan. De 30 bilderna kan av kostnads- och utrymmesskäl inte här återges. Vi avslutar dock denna skrift genom att återge den korta sammanfattande texten som bilaga.

Bilaga

Ett minibildspel om Kunskapskällan i Västervik

Text: Bengt O. Myrgård

Bild: Jan Ström och Tord Bemerfeldt

Mix: Petra Carlsson och Hans Carlsson

Kunskapskällans motto är:

*"Gammal kultur till nya
generationer med modern teknik"*

Kunskapskällan tackar stiftelsen Framtidens Kultur,
som gjort det möjligt att förverkliga mottot.

Då samlingen framför allt skall vara tillgänglig
för alla intresserade föreslår vi:

Börja din egen skattjakt i Kunskapskällan!

Vår folder, skriftserien och våra hemsidor hjälper dig
att finna vägen.

Texten kan läsas som en kort orientering om Kunskapskällan.

Bild 1: Gymnasiet

Västerviks Gymnasium har en helt unik skattkammare, som numera står till allmänhetens förfogande. Om denna handlar detta lilla bildspel. Vi skall tillsammans bege oss ut på skattjakt.

Bild 2: Herodotos utgiven 1526

Vi kommer att finna skatter ända från 1500-talet och fram till vår egen tid. Slutstationen är alltså Kunskapskällans egna lokaler vid Västerviks Gymnasium på båda sidor om Östersjövägen, men vägen dit har varit lång och omväxlande.

Bild 3: A-biblioteket

Kunskapskällan har många olika källflöden. *Två* är särskilt tydliga. Det äldsta tillflödet kallar vi *Havtonsamlingen*. Vid 1800-talets mitt levde i Västervik en dykerikommissarie och rådman vid namn Eric Havton.

Bild 4: Eric Havton

Han hade redan under studietiden i Uppsala "drabbats" av intresse för hembygdsforskning.

Bild 5: Windö

Genom Ellen Keys förfäder på Windö här i Tjust blev Eric Havton storsamlare av böcker och dokument från äldre tider.

Bild 6: Vita huset och kyrkan

Eric Havton och makan donerade handlingar och böcker från 1500-talet och framåt till dåvarande Apologistskolan som låg i närheten av S:ta Gert-ruds kyrka i Västervik.

Bild 7: Seder och bruk

Han samlade och författade också handskrifter som nu blivit tillgängliga i Kunskapskällan, men också på mikrofilm.

Bild 8: Forsby

Kunskapskällans *andra* märkliga tillflöde hör till vår egen tid. Också här har innehållet aktnings-

värd ålder och en lång och spännande historia. Som helhet är det ett 1800-talsbibliotek som samlats på Forsby egendom i norra Tjust, därav namnet *Forsbysamlingen*.

Bild 9: Ruth Olsson

I denna samling finner vi böcker, kartor och annat tryckt material som donerats till Västerviks Gymnasium av nuvarande ägarfamiljen av Forsby vid 1990-talets mitt.

Bild 10: Arvid Horn

I gengäld har Kunskapskällan lagt ned ett mycket stort arbete på att ordna upp Forsbys arkiv, som på så sätt ställs till allmänhetens tjänst. Arkivet har sina rötter i Fogelviks kända herresäte. Det förvaras nu i Västerviks Kommunarkiv.

Bild 11: Karta över Norra Tjust

Skattjakten i Forsbyavdelningen för oss alltså till flera herrgårdar i norra Tjust. Det gäller främst tre som ligger i gränstrakterna mellan Småland och Östergötland: Fogelvik, Hornsberg och Forsby.

Bild 12: Johan Helmich Roman i lusthuset

På Fogelvik möter oss en rad framstående och kända personer, som vi kan lära känna genom deras böcker, kartor och handlingar. Vi möter här musiker som Johan Helmich Roman, 1700-talets konstnärer och arkitekter.

Bild 13: Biblioteksholmen

Efter släkten Horn, där Arvids son Adam, en upplysningens och rokokons son, uppförde en särskild biblioteksbyggnad, som ännu finns kvar, kommer släkten Posse.

Bild 14: Egypta Bonaparte

Också bland Possarna finner vi färgstarka personer som lanthushållspionjären Carl Henric Posse, men också mera spektakulära personer som hans bror Arvid, greven av Dal, som gifte sig med Napoleons brorsdotter prinsessan Egypta Bonaparte.

Bild 15: Egyptas Fogelvik

Vi ser här prinsessan Egyptas egen lavering av Fogelvik som hon uppfattade herresätet 1819.

Bild 16: Kapplöpningen

I tidens anda ägnade man sig åt teater, spex och spel. Här ser vi ett kapplöpningsspel. Färden går så vidare till Hornsbergs vackra herrgård med sitt lusthus på en holme i sjön Rånen.

Bild 17: Wilhelmina Posse f. Lybecker

Fogelviksbiblioteket hamnade där genom Wilhelmina ("Moster Mina") som tog Hornsberg till sitt änkesäte och sålde Fogelvik till Karl XV som då var kronprins.

Bild 18: Lusthuset

Lusthuset som vi såg på Egyptas Fogelviksbild tog Wilhelmina med sig. Det ligger ännu på en holme i sjön Rånen vid Hornsberg.

Bild 19: Emile Lybecker

Som en hjärtpunkt i vår bibliotekshistoria framstår Forsby. Dit samlades denna avdelning i biblioteket innan Kunskapskällan fick lyfta fram den till forskningens tjänst. På Forsby finner vi bl.a. Ada Rydströms vänner Lybeckarna som bodde där i över 100 år.

Bild 20: Fröken Carin i barnvagn

På Forsby möter också Bergenstråhlarna som många ännu har personliga minnen av. Bland dem finner vi sist i raden fröken Carin och hennes föräldrar, översteparet Bergenstråhle.

Bild 21: Familjen Olsson

Det var "fröken Carin" som överlät egendomen på nuvarande ägarna av Forsby, Ruth Olsson och hennes familj.

Bild 22: Vetenskaps Akademien

Vi avslutar vår översikt med några smakprov från skattkammarens olika delar. Till Havtondelen hör flertalet svenska gradualavhandlingar, liksom Vetenskapsakademiens samlade utgivning till de mest eftersökta.

Bild 23: James Cook

Linné och hans lärjungar har sedan bibliotekets grundande hört till skattkammardelen. Här ett vackert kopparstick från kapten Cooks resor i tidig utgåva.

Bild 24: Henric Jacob Sivers

I Tjustrummet som utgör en tredje växande del av samlingarna möter givetvis Henric Jacob Sivers "Westerviks stads historia och beskrifning" från 1758, men också en utsökt samling florum bl.a. underlaget till en ny Tjustflora.

Bild 25: Olaus Petri:s "Svenska crönika"

Svensk historieforskning kan man följa i originalupplagor och handskrifter. Här ser vi Olaus Petri:s "Svenska crönika" som handskrift.

Bild 26: Ericus Olai

Ericus Olai räknas till den svenska historieskrivningens pionjärer.

Bild 27: Friherrebrev

En påminnelse om Bergenstråhlarnas betydelse för Forsbysamlingen ger oss detta friherrebrev från 1822.

Bild 28: Elzevierbibel från 1669

En elzevierbibel från 1669 hör till rariteterna.

Bild 29: Forsbyavdelningens flanotavlor

Så här ser studiemiljön i Forsbyavdelningen på Midgård ut idag. Den är ombonad, men Västerviks främsta bokskatter söker ännu säkrare miljöer.

Bild 30: Vi som gjorde minispelet

Bengt Myrgård, Jan Ström, Tord Bemerfeldt, Petra Carlsson, Jan Brandel och Hans Carlsson.

Ett minibildspel om KUNSKAPSKÄLLAN i Västervik

- Text: Bengt O. Myrgård.
- Bild: Jan Ström och Tord Bemerfeldt.
- Mix: Petra Carlsson och Hans Carlsson.

Bildspelet kan beställas från Kunskapskällan. Pris cirka 100:--.

Vi som gjorde bildspelet: Bengt, Janne, Tord, Petra och Jan. Infälld: Hans som överförde till PC.

Dekoratív Rügenkarta från cirka 1760, finns i Kunskapskällan. Fotohuset.

Pris 60:- inkluderar medlemskap i Kunskapskällans stödförening.
ISSN 1401-9604

